

MUHANDISLIK

& IQTISODIYOT

ijtimoiy-iqtisodiy, innovatsion texnik,
fan va ta'limga oid ilmiy-amaliy jurnal

№2

2026
fevral

Milliy nashrlar

OAK: <https://oak.uz/pages/4802>

05.00.00 – Texnika fanlari
08.00.00 – Iqtisodiyot fanlar

Google Scholar

OPEN ACCESS

ULRICHSWEB™
GLOBAL SERIALS DIRECTORY

Academic
Resource
Index
ResearchBib

ISSN
INTERNATIONAL
STANDARD
SERIAL
NUMBER
INTERNATIONAL CENTRE

CYBERLENINKA

OpenAIRE

ROAD

INDEX COPERNICUS
INTERNATIONAL

BASE

Crossref

НАУЧНАЯ ЭЛЕКТРОННАЯ
БИБЛИОТЕКА
LIBRARY.RU

ISSN: 3060-463X

РЭУ.РФ
РОССИЙСКИЙ ЭКОНОМИЧЕСКИЙ УНИВЕРСИТЕТ
ИМЕНИ Г.В. ПЛЕХАНОВА
ТАШКЕНТСКИЙ ФИЛИАЛ

muhandislik & iqtisodiyot

ijtimoiy-iqtisodiy, innovatsion texnik,
fan va ta'limga oid ilmiy-amaliy jurnal

Elektron nashr, 73 sahifa.
2026-yil, fevral

Bosh muharrir:

Zokirova Nodira Kalandarovna, iqtisodiyot fanlari doktori, DSc, professor

Bosh muharrir o'rinbosari:

Shakarov Zafar G'afforovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori, PhD, dotsent

Tahrir hay'ati:

Abduraxmanov Kalendar Xodjayevich, O'z FA akademigi, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Sharipov Kongratbay Avezimbetovich, texnika fanlari doktori, professor

Maxkamov Baxtiyor Shuxratovich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Shaumarov Said Sanatovich, texnika fanlari doktori, professor

Turayev Bahodir Xatamovich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Nasimov Dilmurod Abdulloyevich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Allayeva Gulchexra Jalgasovna, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Arabov Nurali Uralovich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Maxmudov Odiljon Xolmirzayevich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Xamrayeva Sayyora Nasimovna, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Bobonazarova Jamila Xolmurodovna, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Irmatova Aziza Baxromovna, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Bo'taboyev Mahammadjon To'ychiyevich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Shamshiyeva Nargizaxon Nosirxuja kizi, iqtisodiyot fanlari doktori, professor,

Xolmuxamedov Muhsinjon Murodullayevich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent

Xodjayeva Nodiraxon Abdurashidovna, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent

Amanov Otabek Amankulovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent

Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, texnika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Qurbonov Samandar Pulatovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Zikriyoyev Aziz Sadulloyevich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Tabayev Azamat Zaripbayevich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Sxay Lana Aleksandrovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent

Ismoilova Gulnora Fayzullayevna, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent

Djumaniyazov Umrbek Ilxamovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent

Kasimova Nargiza Sabitdjanovna, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent

Kalanova Moxigul Baxritdinovna, dotsent

Ashurzoda Luiza Muxtarovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Sharipov Sardor Begmaxmat o'g'li, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Sharipov Botirali Roxataliyevich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, professor

Tursunov Ulug'bek Sativoldiyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), dotsent

Bauyetdinov Majit Janizaqovich, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti dotsenti, PhD

Botirov Bozorbek Musurmon o'g'li, Texnika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Sultonov Shavkatjon Abdullayevich, Kimyo fanlari doktori, (DSc)

Jo'raeva Malohat Muhammadovna, filologiya fanlari doktori (DSc), professor.

Yusupov Maxamadamin Abduxamidovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi (DSc), professor

Kalonova Moxigul Baxritdinovna, iqtisodiyot fanlari nomzodi (PhD), dotsent

Mirzayev Kulmamat Djanzakovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi (DSc), professor.

Karimova Nilufar Sadirdin qizi, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Norboyev Odil Abrayevich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent

Nasimov Dilmurod Abdulloyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor

Mirzayev Kulmamat Djanzakovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor

Karimova Nilufar Sadirdin qizi, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

muhandislik & iqtisodiyot

ijtimoiy-iqtisodiy, innovatsion texnik,
fan va ta'limga oid ilmiy-amaliy jurnal

- 05.01.00 – Axborot texnologiyalari, boshqaruv va kompyuter grafikasi
- 05.01.01 – Muhandislik geometriyasi va kompyuter grafikasi. Audio va video texnologiyalari
- 05.01.02 – Tizimli tahlil, boshqaruv va axborotni qayta ishlash
- 05.01.03 – Informatikaning nazariy asoslari
- 05.01.04 – Hisoblash mashinalari, majmualari va kompyuter tarmoqlarining matematik va dasturiy ta'minoti
- 05.01.05 – Axborotlarni himoyalash usullari va tizimlari. Axborot xavfsizligi
- 05.01.06 – Hisoblash texnikasi va boshqaruv tizimlarining elementlari va qurilmalari
- 05.01.07 – Matematik modellash
- 05.01.11 – Raqamli texnologiyalar va sun'iy intellekt
- 05.02.00 – Mashinasozlik va mashinashunoslik
- 05.02.08 – Yer usti majmualari va uchish apparatlari
- 05.03.02 – Metrologiya va metrologiya ta'minoti
- 05.04.01 – Telekommunikatsiya va kompyuter tizimlari, telekommunikatsiya tarmoqlari va qurilmalari. Axborotlarni taqsimlash
- 05.05.03 – Yorug'lik texnikasi. Maxsus yoritish texnologiyasi
- 05.05.05 – Issiqlik texnikasining nazariy asoslari
- 05.05.06 – Qayta tiklanadigan energiya turlari asosidagi energiya qurilmalari
- 05.06.01 – To'qimachilik va yengil sanoat ishlab chiqarishlari materialshunosligi
- 05.08.03 – Temir yo'l transportini ishlatish
- 05.09.01 – Qurilish konstruksiyalari, bino va inshootlar
- 05.09.04 – Suv ta'minoti. Kanalizatsiya. Suv havzalarini muhofazalovchi qurilish tizimlari
- 10.00.06 – Qiyosiy adabiyotshunoslik, chog'ishtirma tilshunoslik va tarjimashunoslik
- 10.00.04 – Yevropa, Amerika va Avstraliya xalqlari tili va adabiyoti
- 08.00.01 – Iqtisodiyot nazariyasi
- 08.00.02 – Makroiqtisodiyot
- 08.00.03 – Sanoat iqtisodiyoti
- 08.00.04 – Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
- 08.00.05 – Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
- 08.00.06 – Ekonometrika va statistika
- 08.00.07 – Moliya, pul muomalasi va kredit
- 08.00.08 – Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
- 08.00.09 – Jahon iqtisodiyoti
- 08.00.10 – Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
- 08.00.11 – Marketing
- 08.00.12 – Mintaqaviy iqtisodiyot
- 08.00.13 – Menejment
- 08.00.14 – Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
- 08.00.15 – Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
- 08.00.16 – Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
- 08.00.17 – Turizm va mehmonxona faoliyati

Ma'lumot uchun, OAK

Rayosatining 2024-yil 28-avgustdagi 360/5-son qarori bilan "Dissertatsiyalar asosiy ilmiy natijalarini chop etishga tavsiya etilgan milliy ilmiy nashrlar ro'yxati"ga texnika va iqtisodiyot fanlari bo'yicha "Muhandislik va iqtisodiyot" jurnali ro'yxatga kiritilgan.

Muassis: "Tadbirkor va ishbilarmon" MChJ

Hamkorlarimiz:

1. Toshkent shahridagi G.V.Plexanov nomidagi Rossiya iqtisodiyot universiteti
2. Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti
3. Toshkent irrigatsiya va qishloq xo'jaligini mexanizatsiyalash muhandislari instituti" milliy tadqiqot universiteti
4. Islom Karimov nomidagi Toshkent davlat texnika universiteti
5. Muhammad al-Xorazmiy nomidagi Toshkent axborot texnologiyalari universiteti
6. Toshkent davlat transport universiteti
7. Toshkent arxitektura-qurilish universiteti
8. Toshkent kimyo-texnologiya universiteti
9. Jizzax politexnika instituti

MUNDARIJA

RIVOJLANGAN MAMLAKATLAR BANKLARIDA RISK-MENEJMENTNING TASHKILIY MODELLARI.....	26
Madaminov Bekzod Allayarovich	
“HUDUDGAZTA’MINOT” AJ DA AMALGA OSHIRILGAN LOYIHALAR SAMARASI	32
Shukurillaev Jahongir Botir o’g’li	
HARBIY XIZMATCHI AYOLLARNING MAXSUS KIYIM SIFATIGA QO’YILADIGAN DASTLABKI TALABLARNI SHAKLLANTIRISH	37
Abduraxmanova N.D., Mirtolipova N.X., Nasirullayeva G.S.	
СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ ПРОБЛЕМЫ НЕСПЕЦИФИЧЕСКОГО ЯЗВЕННОГО КОЛИТА У ДЕТЕЙ	42
Закирова Бахора Исламовна, Каримов Достон Рустам угли	
ОЦЕНКА ВОЗДЕЙСТВИЯ ФИСКАЛЬНЫХ И КРЕДИТНЫХ ИНСТРУМЕНТОВ НА РЫНКИ ВЫСОКОЛИКВИДНОЙ ПРОДУКЦИИ И ЕСТЕСТВЕННЫХ МОНОПОЛИЙ В РЕСПУБЛИКЕ УЗБЕКИСТАН.....	48
Бекзод Умматов	
ТРАНСФОРМАЦИЯ СИСТЕМ БУХГАЛТЕРСКОГО УЧЕТА В УСЛОВИЯХ ЦИФРОВИЗАЦИИ: СРАВНИТЕЛЬНЫЙ ЭКОНОМИКО-СТАТИСТИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ ЭФФЕКТИВНОСТИ ИСКУССТВЕННОГО ИНТЕЛЛЕКТА.....	55
Вахидов Азизжон Саиджонович	
SUG’URTA FAOLIYATIDAGI MOLIVAVIY RISKLAR: BAHOLASH VA MINIMALLASHTIRISH STRATEGIYALARI	58
Xalikulova Shirin Utkir qizi	
“ANDIJONDONMAHSULOT” AJ MISOLIDA XARAJATLARNING STRATEGIK BOSHQARUV HISOBI: AMALIY TAHLIL VA TAKOMILLASHTIRISH TAVSIYALARI	62
Xayitboyeva Laylo Oybekovna	
XORIJIY MAMLAKATLARNING NORASMIY IQTISODIYOT DARAJASINI PASAYTIRISHDAGI TAJIRIBASI	66
Alimardonov G’ayratjon Nuraliyevich	

XORIJIY MAMLAKATLARNING NORASMIY IQTISODIYOT DARAJASINI PASAYTIRISHDAGI TAJRIBASI

Alimardonov G'ayratjon Nuraliyevich

PhD, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti

mustaqil izlanuvchisi

ORCID: 0009-0006-1328-3988

Annotatsiya. Mazkur maqolada O'zbekistonda soliqqa tortish tizimining hozirgi holati hamda norasmiy iqtisodiyotning iqtisodiy rivojlanishga ta'siri tahlil qilingan. Norasmiy iqtisodiyotning shakllanish sabablari, uning soliq tushumlariga salbiy ta'siri va davlat budjeti barqarorligiga ko'rsatadigan oqibatlari yoritilgan. Shuningdek, soliq ma'murchiligini takomillashtirish, raqamli iqtisodiyotni rivojlantirish va norasmiy faoliyatni qisqartirishga qaratilgan taklif hamda tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar: soliqqa tortish, norasmiy iqtisodiyot, soliq siyosati, soliq tushumlari, davlat budjeti, iqtisodiy rivojlanish.

Abstract. This article analyzes the current state of the taxation system in Uzbekistan and the impact of the informal economy on economic development. The reasons for the formation of the informal economy, its negative impact on tax revenues and the consequences for the stability of the state budget are highlighted. Also, proposals and recommendations are developed to improve tax administration, develop the digital economy and reduce informal activity.

Keywords: taxation, informal economy, tax policy, tax revenues, state budget, economic development.

Аннотация. В данной статье анализируется текущее состояние налоговой системы в Узбекистане и влияние неформальной экономики на экономическое развитие. Выделены причины формирования неформальной экономики, её негативное воздействие на налоговые поступления и последствия для стабильности государственного бюджета. Также разработаны предложения и рекомендации по совершенствованию налогового администрирования, развитию цифровой экономики и сокращению неформальной деятельности.

Ключевые слова: налогообложение, неформальная экономика, налоговая политика, налоговые поступления, государственный бюджет, экономическое развитие.

KIRISH

Iqtisodiyotni barqaror rivojlantirish va davlat budjeti daromadlarini ta'minlashda soliqqa tortish tizimi muhim o'rin tutadi. So'nggi yillarda O'zbekistonda soliq tizimini isloh qilish, soliq yukini kamaytirish va tadbirkorlik faoliyatini qo'llab-quvvatlash bo'yicha keng ko'lamli chora-tadbirlar amalga oshirilmoqda. Shunga qaramasdan, norasmiy iqtisodiyot ulushi hanuzgacha dolzarb muammo bo'lib qolmoqda. Shu sababli, soliqqa tortish va norasmiy iqtisodiyot o'rtasidagi o'zaro bog'liqlikni tahlil qilish hamda ushbu muammoni bartaraf etish yo'llarini aniqlash muhim ahamiyat kasb etadi.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR SHARHI.

Norasmiy iqtisodiyot ta'rifi bo'yicha tushunmovchiliklarning muhim manbai turli fanlar olimlari o'rtasida tadqiqot maqsadlarining farqlanishidan iborat. Masalan, norasmiy iqtisodiyotning «iqtisodiy» tushunchasi (yoki uning sinonimlari, masalan, soya, norasmiy, yashirin, qora, yashirin iqtisodiyot) statistiklar tomonidan milliy buxgalteriya hisobida qo'llaniladigan norasmiylik tushunchasidan boshqacha ma'noga ega (masalan, norasmiy).

Chen va Karrening (2020) ta'kidlashicha, norasmiylik tushunchasi ko'plab olimlar tomonidan "juda loyqa va rasmiy-norasmiy dixotomiya juda ikkilik" sifatida tanqid qilingan bo'lsada, uni ta'riflashdan voz kechish mumkin emas.

Norasmiylik hajmi ishchi kuchining rasmiy va norasmiy sektorlar o'rtasida taqsimlanishiga bog'liq bo'lgan makroiqtisodiy asoslarni taklif qiluvchi bir qancha tadqiqotlar orasida Rauch (1991) muhim rol o'ynaydi. U firmaning norasmiy ishchilarni yollash to'g'risidagi qarori eng kam ish haqi siyosatidan qonuniy ozod qilish uchun kichik bo'lib qolish istagiga bog'liq bo'lgan modelni ishlab chiqadi. Ixrig va Moe (2004) agentning kapitalni to'plash va rasmiy va norasmiy sektorlarda ishlash qarorini ikki sektorli dinamik muvozanat modelidan foydalangan holda tahlil qiladi. Siyosat oqibatlari nuqtai nazaridan, mualliflar norasmiy sektorni qisqartirish uchun eng samarali siyosat soliq stavkalarini pasaytirish va norasmiy agentni qo'lga olish ehtimolini oshirish o'rniga, norasmiy agentlar uchun yuqori soliq jazolarini qo'llash orqali amalga oshirishni kuchaytirishdan iborat degan xulosaga kelishadi.

Amaral va Quintin (2006) dinamik modelni taklif qiladilar, bunda muvozanat holatida rasmiy va norasmiy ishchilarning xususiyatlari, garchi mehnat bozorlari mukammal raqobatbardosh bo'lsa ham, tizimli ravishda farqlanadi. Bu sektorlar o'rtasidagi harakatdagi rasmiy to'siqlar gipotezasi norasmiylikning paydo bo'lishini tushuntirish uchun muhim emasligini anglatadi.

Dell Anno (2018) mikroasoslangan makroiqtisodiy modelashtirish tizimini taklif qiladi, unda soliqlardan tashqari, ishchining norasmiy faoliyat ko'rsatishni tanlashi bo'linmas kirish xarajatlariga, kredit bozorining nomukammalligiga va ishchi kuchi tarkibiga (ya'ni, ulushga) bog'liq.

Ulessea (2018) turli xil firmalar norasmiylikning ikki chegarasidan foydalanishi mumkin bo'lgan raqobatbardosh muvozanat modelini ishlab chiqadi: bir iqtisodda uch xil turdagi norasmiy firmalar birgalikda mavjud ("omon qolish firmalari" hatto kirish xarajatlari olib tashlangan bo'lsa ham, rasmiy faoliyat ko'rsatish uchun juda samarasiz; "parazit firmalar" kirish to'siqlari olib tashlanganidan keyin rasmiy firmalar sifatida omon qolish uchun yetarli bo'ladi, lekin norasmiy qolishni afzal ko'radi; "norasmiy firmalar" ular yuqori kirish xarajatlari tufayli rasmiyatchilikdan tashqarida saqlanadi, ammo agar ular olib tashlansa, ular rasmiy bo'lib, yaxshilanadi).

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Maqolada muallif tomoidan ilmiy abstraksiyalash, tiziml tahlil, kuzatuv, taqqoslash, induksiya va deduksiya usullaridan foydalanilgan.

TAHLIL VA NATIJALAR

Qonunchilikka amal qilmasdan faoliyat yurituvchi va soliq to'lashdan bo'yin tovlaydigan faoliyat bilan tavsiflangan norasmiy iqtisodiyot ko'plab mamlakatlarda iqtisodiy rivojlanish, ijtimoiy farovonlik va boshqaruv uchun jiddiy muammolarni keltirib chiqarmoqda. Norasmiy iqtisodiyot butun dunyo bo'ylab iqtisodiyotni qiyinlashtiradigan murakkab hodisa bo'lib, u soliq organlari, mehnat standartlari va huquqiy himoyalardan chetda qoladigan, rasmiy qoidalar doirasidan tashqarida faoliyat yuritadigan bir qator iqtisodiy faoliyat turlarini o'z ichiga oladi. Bunday faoliyatga ro'yxatdan o'tmagan korxonalar, norasmiy mehnat munosabatlari va hisobotlarda ko'rsatilmaydigan daromadlar kiradi. Norasmiy iqtisodiyot rivojlangan va rivojlanayotgan mamlakatlarda rivojlanib, iqtisodiy barqarorlik, ijtimoiy farovonlik va boshqaruv uchun jiddiy muammolarni keltirib chiqaradi.

Norasmiy iqtisodiyotning davom etishi hukumatlar, olimlar va amaliyotchilarni chuqur tashvishga solmoqda. Uning oqibatlari keng qamrovli bo'lib, davlat daromadlarini yig'ishga ta'sir qiladi, mehnat huquqlarini buzadi, ijtimoiy xavfsizlik tarmoqlarini buzadi va iqtisodiy o'sishga to'sqinlik qiladi. Bundan tashqari, bu tengsizlikni kuchaytiradi va barqaror rivojlanish sa'y-harakatlariga to'sqinlik qiladi. Dunyo mamlakatlari norasmiy iqtisodiyotning zararli ta'sirini tan olgan holda, uning tarqalishini kamaytirish va salbiy ta'sirini yumshatish uchun turli strategiyalarni amalga oshirishib kelinmoqda.

Yashirin iqtisodiyotning ulushi jahon mamlakatlari, jumladan, AQSHda 8,0%, Braziliyada 36,5%, Ispaniyada 21,7%, Italiyada 19,5%, Portugaliyada 18,5%, Koreyada 18,4%, Xitoyda 14,5%, Kanadada 11,0%, Germaniyada 10,2%, Buyuk Britaniyada 9,6%, Avstraliyada 9,0%, Singapurda 8,6% va Yaponiyada 8,1%ni tashkil qildi. Marakaziy Osiyoning boshqa davlatlarida esa bu ko'rsatkich nisbatan pastroq. Tojikiston YAIMda yashirin iqtisodiyot 40,7 foizni, Qozog'istonda 36,6 foizni va Qirg'izistonda esa 30,5 foizga to'g'ri kelgan¹.

Norasmiy iqtisodiyot bo'yicha juda ko'plab tadqiqotlar olib borilmoqda va biz ayrim tadqiqotlar bilan tanishib chiqsakda, so'ngra ayrim mamlakatlar tajribasini ko'rib chiqamiz. Ba'zi tadqiqotchilar soliq to'lashdan bo'yin tovlashning ko'p qismini boylar amalga oshiradi, deb hisoblasa, boshqalari kambag'al shaxslar soliqlardan qochish ehtimoli ko'proq ekanini ta'kidlaydilar. To'g'ridan-to'g'ri yoki bilvosita kanallar tekshirilganda, tengsizlikni o'rganish uchun kim va qancha soliq to'lashdan bo'yin tovlaganligi muhim ma'lumotdir. Boy soliq to'lovchilar o'z

1 <https://www.gazeta.uz/oz/2021/06/30/economy/>

daromadlarini kambag'allarga qaraganda ko'proq darajada kam hisobot berishlari haqidagi da'vo asosan e'tirof etilgan, ammo empirik tadqiqotlar² bu savolga hali ham javob bermagan.

J.Roine soliq to'lashdan bo'yin tovlash va daromadlar tengsizligi o'rtasidagi munosabatlarning nazariy asosiga hissa qo'shgan, masalan, eng boy aholi har doim soliq to'lashdan bo'yin tovlashga investitsiya qiladigan qayta taqsimlash siyosatining oddiy modelini ishlab chiqqan³.

M.L.Bertotti va G.Modanese ishlarida soliq to'lashdan bo'yin tovlash holatlarida daromadlarni taqsimlashning nazariy modeli ham ta'kidlangan⁴. M.L.Bertotti va G.Modanese (2018) fikricha, jami aholining daromadlari tengsizligi indeksi soliq to'lashdan bo'yin tovlash bilan ortib boradi va soliq to'lashdan bo'yin tovlashdan foyda ko'ruvchilar eng boylar bo'ladi, kam ta'minlanganlar esa yanada qashshoqlashadi. Soliq to'lashdan bo'yin tovlash natijasida o'rta tabaqalar aholisi kamayib, ekstremal daromadlar (kambag'al va boylar) toifalarida o'sish kuzatilmoqda⁵.

V.E.Shafer va boshqalarda tasvirlanganidek, kam ta'minlangan aholiga nisbatan yuqori daromadli shaxslar buxgalteriya hisobi va advokatlik firmalari tomonidan ko'rsatiladigan qimmat xizmatlardan foydalanish imkonini beruvchi ko'proq resurslarga ega va soliq to'lashdan bo'yin tovlash jamiyatda katta tengsizlikka olib keladi⁶. Shuningdek, Torregrosa-Hetland soliq to'lovchilar taqsimotining yuqori qismida soliq to'lashdan bo'yin tovlash ko'proq tarqalgan, chunki mehnatdan tashqari daromadlarni yashirish uchun keng imkoniyatlar mavjud, deb faraz qiladi va bu real daromadlar hisobot qilinganidan ko'ra tengsizroq taqsimlanganligini anglatadi. Ular 2000-yillarning boshlarida Ispaniya shaxsiy daromad solig'ini tahlil qiladilar, bunda daromad manbalari va darajalari bo'yicha farqlarga e'tibor qaratiladi va bo'yinbozlikning qayta taqsimlash va tengsizlikka salbiy ta'sirini topadi⁷. Xuddi shunday, P.Pashardes va A.Polikarpou (2008) Kiprdagi uy xo'jaliklarining o'z-o'zini ish bilan ta'minlashdan olingan daromadlari, kapital daromadlari va qishloq xo'jaligidan olingan daromadlar bo'yicha o'tkazilgan tadqiqotda daromadlarning kamligi asosan yuqori daromad sinfiga bog'liqligini ta'kidlaydilar⁸. 2000-2013-yillardagi Yevropa mamlakatlari to'plamini tahlil qilib, I.Gasteratos va boshqalar shuni ko'rsatadiki, yashirin iqtisodiyot o'sishi bilan daromad taqsimoti yomonlashadi. Mualliflarning ta'kidlashicha, yirik kompaniyalar kamroq soliq to'lash uchun daromadni boshqarishga murojaat qilishadi⁹.

A.Alstadsaeter va boshqalar shuni ko'rsatadiki, offshor aktivlarni hisobga olish (yuqorida to'plangan) Yevropadan soliq ma'lumotlarida ko'rilgan eng yuqori boylik ulushini sezilarli darajada oshiradi, ammo ta'sirning kattaligi mamlakatlarda farq qiladi¹⁰.

S.Elgin va A.Elverenning 1963-2018-yillar davomida 125 ta davlatni o'rganish natijalariga ko'ra, norasmiylikning soliq tushumlarini yo'qotish orqali tengsizlikka ijobiy ta'siri uning salbiy ta'siridan ko'ra yuqoriroqdir, ammo bu ta'sir faqatgina kam daromadli mamlakatlarga taaluqli. Bundan farqli ravishda, boy mamlakatlarda o'sib borayotgan norasmiy sektor chetlangan odamlar uchun ko'proq ish imkoniyatlarini taqdim etish orqali daromadlar tengsizligini kamaytiradi, deb xulosa qiladi¹¹. Qiziqarli yondashuv A.Jons va J.Slemrodga tegishli bo'lib, ular taqsimlash oqibatlarini baholash uchun AQSHda soliq kam hisobot berish mezonlari sifatida daromad sinfi va daromad manbai aralashmasini muhokama qiladi. Ularning natijalari yuqori daromadli soliq to'lovchilar daromadlari to'g'risida noto'g'ri hisobot berish foizlariga ega degan fikrni qo'llab-quvvatlaydi, chunki ular soliq organi uchun nazorat qilish qiyinroq bo'lgan manbalardan olingan, odatda noto'g'ri ko'rsatilgan daromad turlarini oladilar¹².

Shuningdek, qishloqdan kelgan kambag'al odamlar yuqori ish haqi evaziga shahar ichidagi norasmiy iqtisodiyotda ishtirok etadilar¹³. Bundan tashqari, norasmiy ishlayotgan shaxslar yangi ko'nikmalarga ega bo'lishlari mumkin, bu esa rasmiy iqtisodiyotda qo'llanilsa, ularga yaxshi ish joylarida qo'shimcha daromad keltiradi va natijada tengsizlikning pasayishiga yordam beradi¹⁴. Kuzatilmagan iqtisodiyotda olingan daromadlar qisman rasmiy sektorga sarflanadi va shu tarzda daromadlarning qutblanishini yaxshilaydi.

- 2 Torregrosa-Hetland S. (2020) Inequality in tax evasion: the case of the Spanish income tax Appl. Econ. Anal., 28 (83) (Jul.), pp. 89-109, 10.1108/AEA-01-2020-0007
- 3 Roine J. (2006) The political economics of not paying tax. Publ Choice, 126 (1), pp. 107-134
- 4 Bertotti M.L., Modanese G. (2014) Micro to macro models for income distribution in the absence and in the presence of tax evasion Appl Math Comput, 244 (Oct. 2014), pp. 836-846, 10.1016/j.amc.2014.07.055
- 5 Bertotti M.L., Modanese G. (2018) Mathematical models describing the effects of different tax evasion behaviors J. Econ. Interact. Coord., 13 (2) (Jul.), pp. 351-363, 10.1007/s11403-016-0185-9
- 6 Shafer W.E., Wang Z., Hsieh T.-S. (2020) Support for economic inequality and tax evasion Sustainability, 12 (19), p. 8025
- 7 Torregrosa-Hetland S. (2020) Inequality in tax evasion: the case of the Spanish income tax Appl. Econ. Anal., 28 (83) (Jul.), pp. 89-109, 10.1108/AEA-01-2020-0007
- 8 Pashardes P., Polycarpou A. (2008) Income tax evasion, inequality and poverty. Cyprus Econ. Policy Rev, 2 (2), pp. 37-49
- 9 Gasteratos I., Karamalis M., Koutoupis A.G. (2016) Shadow economy worsens income distribution
- 10 Alstadsaeter A., Johannesen N., Zucman G. (2018) Who owns the wealth in tax havens? Macro evidence and implications for global inequality. J Publ Econ, 162 (Jun. 2018), pp. 89-100, 10.1016/j.jpubeco.2018.01.008
- 11 Elgin C., Elveren A.Y. (2021) Informality, inequality, and feminization of labor. Wom Stud Int Forum, 88, Article 102505
- 12 Johns A., Slemrod J. (2010) The distribution of income tax noncompliance. Natl Tax J, 63 (3), pp. 397-418
- 13 P.C. Bhattacharya. Informal sector, income inequality and economic development. Econ Modell, 28 (3) (May 2011), pp. 820-830, 10.1016/j.econmod.2010.10.007
- 14 C. Elgin, A.Y. Elveren. Informality, inequality, and feminization of labor. Wom Stud Int Forum, 88 (2021), Article 102505

S.M.Huynh va T.L.Nguyen yashirin iqtisodiyot Osiyoning rivojlanayotgan mamlakatlarida daromadlar tengsizligini pasaytiradi, bu uning salbiy oqibatlaridan yashirin iqtisodiyot har doim ham yomon emas, ayniqsa kambag'allar uchun yomon emas degan fikrga hissa qo'shadi¹⁵.

Bundan tashqari, raqamli simulyatsiyalarga murojaat qilgan P.S.Bhattacharya fikriga ko'ra, norasmiy sektorning kengayishi va qo'lda ishlaydigan ishchilarning yashirin iqtisodiyotga ko'chishi daromadlar tengsizligini kamaytirishda muhim rol o'ynaydi¹⁶. Yaqinda katta namunani (60 yildan ortiq vaqt mobaynida 161 ta davlat) tahlil qilib, S.Elgin va A.Elverenning (2021) norasmiy sektorning mavjudligi kambag'al odamlarning daromadlarini ko'paytirishini, jamiyat ichidagi daromadlarni taqsimlash masalasini hal qilishini aniqladilar. Mualliflar soliq tushumlarini kamaytirish orqali teskari ta'sirga nisbatan bu ta'sirning tarqalishi bilan bahslashadi¹⁷.

Ushbu adabiyotlar to'plamining umumiy sharhi shuni ko'rsatadiki, turli xil daromad guruhlari (mos ravishda boy va kambag'allar), norasmiylik va tengsizlik o'zaro bog'liqligi o'rganilganda turli uzatish mexanizmlari mavjud va mos ravishda qarama-qarshi ta'sir ko'rsatilishi mumkin.

Biz ushbu tadqiqot doirasida jahondagi rivojlangan mamlakatlarning norasmiy iqtisodiyot darajasini pasaytirishdagi tajribasini o'rganib, ijobiy natijalarini mamlakatimizda amaliyotida qo'llash bo'yicha tadqiqot o'tkazmoqdamiz. Avvalo, dunyo iqtisodiyotining ustuni bo'lgan AQSH tajribasini ko'rib chiqishdan boshlasak.

Amerika Qo'shma Shtatlarida norasmiy iqtisodiyot darajasini pasaytirish uzoq vaqtdan beri hukumatning eng katta tashvishi bo'lib kelgan. Biroq, shuni ta'kidlash kerakki, AQSHdagi norasmiy iqtisodiyot ba'zi jihatlar bilan boshqa mamlakatlardagidan, xususan, mehnat bozori hajmi va tabiatidagi o'zgarishlar tufayli farq qiladi. Norasmiy iqtisodiyotni qisqartirish bo'yicha AQSH tajribasi norasmiylikning turli shakllariga, jumladan, kitobdan tashqari ishlarga, daromadlar to'g'risida kam hisobot berishga va ishchilarni noto'g'ri tasniflashga qaratilgan siyosat choralar va tashabbuslarining kombinatsiyasini o'z ichiga oladi. Ushbu tajriba doirasida amalga oshirilgan chora-tadbirlarni ketma-ketlikda ko'rib chiqsak:

1. Soliq nazorati va rioya etilishi. Ichki daromadlar xizmati (IRS) soliqqa tortish va qonunlarga rioya qilish bo'yicha sa'y-harakatlarni kuchaytirish orqali norasmiy iqtisodiyotni kamaytirishda hal qiluvchi rol o'ynaydi. Bunga qurilish sanoati kabi tarixan yuqori norasmiylik darajasiga ega bo'lgan tarmoqlarga yo'naltirish kiradi. Ichki daromadlar xizmati soliq to'lashdan bo'yin tovlash va daromadlar to'g'risida kam hisobot berishni aniqlash uchun tekshiruvlar o'tkazadi va soliq nazoratini uzluksizligini ta'minlashda hal qiluvchi ahamiyatga ega deyish mumkin.

2. Ishchilarni noto'g'ri tasniflash. Ish haqi soliqlari va mehnat qoidalaridan qochish uchun xodimlar mustaqil pudratchilar sifatida tasniflangan ishchilarni noto'g'ri tasniflash muhim tashvish tug'dirdi. AQSHning ba'zi shtatlari ushbu amaliyotga qarshi kurashish uchun qattiqroq qoidalar va ijro mexanizmlarini joriy qildilar. Bundan tashqari, ishchilarni noto'g'ri tasniflagan kompaniyalarga nisbatan qonuniy choralar ko'rildi.

3. Mehnat me'yorlarini qo'llash. Ishchilarga adolatli haq to'lanishi va ularga tegishli imtiyozlar berilishini ta'minlash yana bir e'tibor bo'ldi. Mehnat Departamenti kabi idoralar ish haqini o'g'irlash, eng kam ish haqi va qo'shimcha ish haqidan qonunbuzarliklar va boshqa mehnat standartlari buzilishini tekshiradi. Bunday holatlarga yo'l qo'ygan ish beruvchilarga nisbatan majburiy choralar ko'riladi.

4. Aholini xabardor qilish kampaniyalari. Bunda norasmiy iqtisodiyotning oqibatlari haqida xabardorlikni oshirish AQSHning sa'y-harakatlarining bir qismi bo'ldi. Aholini tushuntirish kampaniyalari ishchilar va ish beruvchilarga mehnat qonunchiligi, soliq majburiyatlari va rasmiy bandlikning afzalliklari haqida ma'lumot beradi. Ushbu kampaniyalar jismoniy shaxslar va korxonalarni norasmiy faoliyatda ishtirok etishdan qaytarishga qaratilgan faoliyat bilan shug'ullanishadi.

5. Immigratsiya siyosati norasmiylikka ta'sir qiladi, ayniqsa immigratsion ishchi kuchi sezilarli darajada bo'lgan sektorlarda. Immigratsiya qoidalarini kuchaytirish norasmiylikning kuchayishiga olib kelishi mumkin, chunki ba'zi hujjatsiz ishchilar kitobdan tashqari ishga o'tishlari mumkin. Immigratsiya islohoti bo'yicha keng qamrovli muhokamalar ko'pincha ushbu muammoni hal qilish choralarini o'z ichiga oladi.

6. Imtiyozlar va ijtimoiy himoyadan foydalanish. Xodimlar uchun imtiyozlar va ijtimoiy himoyalardan foydalanish imkoniyatlarini kengaytirish norasmiylikni kamaytirish strategiyasi bo'ldi. Affordable Sare Ast kabi dasturlar sog'liq sug'urtasini yanada qulayroq qilib, imtiyozlar yo'qligi sababli shaxslarning norasmiy mehnat bilan shug'ullanish rag'batini kamaytirishi mumkin.

7. Kichik biznesni qo'llab-quvvatlash. Barcha norasmiy faoliyat soliq to'lashdan bo'yin tovlash yoki mehnat qonunchiligi buzilishi bilan bog'liq emasligini e'tirof etgan holda, hukumat kichik biznes va startaplarni qo'llab-quvvatlashni taklif qildi. Biznesni ro'yxatdan o'tkazishning soddalashtirilgan jarayonlari va resurslardan foydalanish tadbirkorlarni rasmiy iqtisodiyot doirasida faoliyat yuritishga undashiga ta'sir eta olgan¹⁸.

15 Huynh C.M., Nguyen T.L. Shadow economy and income inequality: new empirical evidence from Asian developing countries. J Asia Pac Econ, 25 (1) (Jan. 2020), pp. 175-192, [10.1080/13547860.2019.1643196](https://doi.org/10.1080/13547860.2019.1643196)

16 Bhattacharya P.C. Informal sector, income inequality and economic development. Econ Modell, 28 (3) (May 2011), pp. 820-830, [10.1016/j.econmod.2010.10.007](https://doi.org/10.1016/j.econmod.2010.10.007)

17 Elgin C., Elveren A.Y. (2021) Informality, inequality, and feminization of labor. Wom Stud Int Forum, 88, Article 102505

18 Schneider, F., & Enste, D. H. (2018). Measuring the Informal Economy: A Handbook. Edward Elgar Publishing.

Yevropa norasmiy iqtisodiyotga qarshi kurash bo'yicha sa'y-harakatlarning markazi bo'lib kelgan, chunki uning iqtisodiy manzarasi xilma-xilligi va a'zo davlatlarda norasmiylikning turli darajalari mavjud. Ko'pgina Yevropa mamlakatlari deklaratsiya qilinmagan ishlarni bartaraf etish uchun o'zlarining huquqiy asoslari va mehnat qoidalarini yangiladilar. Ushbu islohotlar ko'pincha ish beruvchilar va norasmiy faoliyat bilan shug'ullanadigan ishchilar uchun qattiqroq jazolarni o'z ichiga oladi. Takomillashtirilgan ijro mexanizmlari, jumladan, mehnat inspeksiyasi va transchegaraviy hamkorlik ushbu sa'y-harakatlarning asosiy tarkibiy qismi bo'ldi.

Yevropaning bir qancha davlatlari hukumat, kasaba uyushmalari va ish beruvchi tashkilotlari o'rtasida ijtimoiy muloqot va hamkorlikni rivojlantirdilar. Ushbu yondashuv mehnat bozori siyosati, shu jumladan norasmiylikni kamaytirish choralari bo'yicha konsensus yaratishga qaratilgan. Ijtimoiy muloqot barcha manfaatdor tomonlar uchun maqbul bo'lgan va samaraliroq amalga oshirilishi mumkin bo'lgan siyosatlarni ishlab chiqishda yordam beradi.

Soliq siyosatidagi o'zgarishlar deklaratsiya qilinmagan mehnat bilan shug'ullanish uchun moddiy rag'batlantirishni kamaytirish uchun qo'llanildi. Kam daromadli shaxslarga soliq yukini kamaytirish va soliq tizimini soddalashtirish jismoniy shaxslarni soliqlardan qochish uchun norasmiy ish qidirishdan qaytaradi.

Targ'ibot-tashviqot ishlari orqali norasmiy iqtisodning ham alohida shaxslar, ham butun jamiyat uchun salbiy oqibatlarini to'g'risida fuqarolarga tushuntirish ishlari olib borildi. Ushbu kampaniyalar norasmiylik bilan bog'liq ijtimoiy normalar va tushunchalarni o'zgartirishga qaratilgan.

Mehnat bozorini faollashtirish chora-tadbirlari sifatida esa ishchilarni norasmiy sektordan rasmiy sektorga o'tkazish uchun o'qitish va ishga joylashtirish xizmatlari kabi faol mehnat bozori siyosati qo'llanilgan. Ushbu dasturlar odamlarga rasmiy ish bilan ta'minlash uchun zarur bo'lgan ko'nikmalar va imkoniyatlarni egallashga yordam berdi.

Shuningdek, o'z-o'zini ish bilan band bo'lganlarning hammasi ham tanlov asosida norasmiy iqtisodiyotning bir qismi emasligini tan olgan holda, ayrim mamlakatlar o'z-o'zini ish bilan ta'minlashni qo'llab-quvvatlash va tartibga solish bo'yicha chora-tadbirlarni amalga oshirdi. Bu ro'yxatga olish tartib-qoidalarini soddalashtirish va ijtimoiy himoyaga kirishni ta'minlashni o'z ichiga olishi mumkin¹⁹.

Yevropa Ittifoqida ishchi kuchi harakatini hisobga olgan holda, transchegaraviy hamkorlik norasmiylikni bartaraf etishda hal qiluvchi ahamiyatga ega bo'ldi. A'zo davlatlar o'rtasida ma'lumot va ilg'or tajriba almashish muammoni hal qilishda yanada muvofiqlashtirilgan yondashuvni yaratishga yordam berdi.

Shuni ta'kidlash kerakki, norasmiy iqtisodiyotni qisqartirish bo'yicha strategiyalar va muvaffaqiyat darajalari iqtisodiy tuzilmalar, mehnat bozorlari va boshqaruvdagi farqlar tufayli Yevropa mamlakatlarida farq qiladi. Shunga qaramay, Yevropa tajribasi norasmiylikning yuqori darajasi bilan kurashayotgan boshqa mintaqalar uchun qimmatli saboqlar beradi.

Singapurning norasmiy iqtisodiyotni qisqartirish tajribasi uning qattiq tartibga soluvchi muhiti va faol hukumat siyosati bilan ajralib turadi. Singapur kuchli qonunchilik bazasi, samarali ijro mexanizmlari va keng qamrovli ijtimoiy siyosat tufayli norasmiylikning past darajasini saqlab qolishda muvaffaqiyat qozondi. Quyida norasmiy iqtisodiyotni qisqartirish bo'yicha Singapur tajribasining umumiy ko'rinishi, manba va uning e'lon qilingan sanasi keltirilgan:

Singapur norasmiy iqtisodiy faoliyatga to'sqinlik qiluvchi qat'iy tartibga soluvchi bazani saqlaydi. Keng qamrovli mehnat qonunlari, soliq qoidalar va biznesni ro'yxatdan o'tkazish talablari jismoniy shaxslar yoki korxonalarning norasmiy sektorda aniqlanmasdan ishlashi uchun kam joy qoldiradi.

Singapur hukumati o'z qoidalarini qat'iy ravishda amalga oshiradi. Norasmiy bandlik va soliq to'lashdan bo'yin tovlash holatlarini aniqlash va oldini olish uchun Mehnat vazirligi va Singapur daromadlar boshqarmasi kabi idoralar tomonidan muntazam tekshiruvlar o'tkaziladi. Mehnat va soliq qonunchiligiga rioya qilmaslik jiddiy jazolarga olib kelishi mumkin.

Singapur mehnat bozorini kuzatish uchun ilg'or ma'lumotlar tahlili va risklarni baholash vositalaridan foydalanadi. Ushbu vositalar deklaratsiya qilinmagan ish va soliq to'lashdan bo'yin tovlashning mumkin bo'lgan holatlarini aniqlashga yordam beradi. Hukumat ushbu tushunchalardan huquqni muhofaza qilish borasidagi sa'y-harakatlarni samarali yo'lga qo'yish uchun foydalanadi.

Ishchilar va ish beruvchilarni ularning huquq va majburiyatlari to'g'risida xabardor qilish uchun jamoatchilikni xabardor qilish kampaniyalari va ta'lim tashabbuslari o'tkaziladi. Ushbu kampaniyalarda rasmiy ish bilan ta'minlash, soliq qonunchiligiga rioya qilish, ijtimoiy himoyaning afzalliklari muhimligi ta'kidlanadi.

Singapurdagi rasmiy sektordagi ishchilarni har tomonlama qamrab oluvchi yaxshi rivojlangan ijtimoiy himoya tizimi mavjud. Sog'liqni saqlash, pensiya jamg'armalari (Markaziy ta'minot jamg'armasi) va ishsizlik sug'urtasi kabi imtiyozlardan foydalanish rasmiy bandlik bilan bog'liq bo'lib, ishchilar va ish beruvchilarni rasmiy iqtisodiyot doirasida ishlashga rag'batlantiradi.

19 European Commission. (2015). Tackling Undeclared Work in Europe: Lessons from a Study of 27 European Countries. Retrieved from <https://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=738&langId=en&pubId=7835&furtherPubs=yes>

Singapurda biznesni ro'yxatdan o'tkazish jarayoni nisbatan sodda bo'lib, tadbirkorlar uchun rasmiy korxonalar tashkil etishni osonlashtiradi. Hukumat kichik va o'rta korxonalarni rasmiylashtirishni rag'batlantirish uchun qo'llab-quvvatlaydi. Bunga moliyaviy rag'batlantirishlar, grantlar va kichik va o'rta korxonalarning qoidalarga rioya qilishlariga yordam beradigan resurslar kiradi.

Singapurning qat'iy immigratsiya siyosati va mustahkam chegara nazorati ishchi kuchi asosan qonuniy rezidentlar va ish ruxsatnomasi egalaridan iborat bo'lishini ta'minlashga yordam beradi. Singapur xalqaro tashkilotlar va qo'shni davlatlar bilan inson savdosi va noqonuniy ishchilarni yollash kabi transchegaraviy norasmiy faoliyatga qarshi kurashda hamkorlik qiladi²⁰.

Singapurning norasmiy iqtisodiyotni qisqartirish tajribasi qat'iy tartibga solish, samarali ijro etish, xalq ta'limi va mustahkam ijtimoiy himoya tizimi kombinatsiyasi bilan tavsiflanadi. Singapurning yondashuvi o'ziga xos siyosiy va iqtisodiy sharoitlar tufayli barcha sharoitlarda to'g'ridan-to'g'ri takrorlanmasligi mumkin bo'lsada, u norasmiylikni minimallashtirishga intilayotgan mamlakatlar uchun qimmatli misol bo'lib xizmat qiladi.

Kichik biznes va o'rta korxonalarni qo'llab-quvvatlash siyosati va tashabbuslari amalga oshirilgan. Ularga moliyaviy rag'batlantirishlar, biznesni soddalashtirilgan ro'yxatdan o'tkazish va subyektlarining qoidalarga rioya qilishlariga yordam beradigan resurslar bo'lishi kabi choralar misolida ko'rish mumkin. Shuningdek, urbanizatsiya va agrar iqtisodiyotdan sanoat yoki xizmat ko'rsatishga asoslangan iqtisodiyotga o'tish kabi iqtisodiy o'tishlar ko'proq rasmiy bandlik imkoniyatlarini yaratish orqali rasmiylashtirishga turtki bo'lganligi anglashilmoqda.

Xulosa qilib aytganda, amalga oshirish bo'yicha ushbu tavsiyalar O'zbekistonning norasmiy iqtisodiyotni qisqartirish borasidagi sa'y-harakatlari uchun boshlang'ich nuqta bo'lishi mumkin.

XULOSA VA TAKLIFLAR.

O'zbekistonda norasmiy iqtisodiyot ulushini qisqartirish hamda soliqqa tortish tizimi samaradorligini oshirish maqsadida quyidagi taklif va tavsiyalarni ilgari surish mumkin.

Birinchidan, soliq ma'murchiligini yanada soddalashtirish va uning shaffofligini oshirish zarur. Soliq hisobotlari va to'lov jarayonlaridagi ortiqcha byurokratik talablarni qisqartirish tadbirkorlik subyektlarini rasmiy faoliyat yuritishga rag'batlantiradi.

Ikkinchidan, raqamli texnologiyalarni soliqqa tortish tizimiga keng joriy etish muhim ahamiyat kasb etadi. Elektron hisob-fakturalar, onlayn nazorat-kassa mashinalari hamda raqamli to'lov tizimlaridan foydalanishni kengaytirish norasmiy pul aylanmasini kamaytirishga xizmat qiladi.

Uchinchidan, kichik biznes va yakka tartibdagi tadbirkorlar uchun soliq yukini optimal darajada belgilash lozim. Soliq stavkalarining adolatli va iqtisodiy asoslangan bo'lishi norasmiy faoliyatdan chiqib, rasmiy sektorga o'tishni rag'batlantiradi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. G'.Alimardonovning 2025-yildagi "O'zbekistonda soliqqa tortish va norasmiy iqtisodiyot muammolari" mavzusidagi (PhD) dissertatsiyasi 12–26.
2. Allen, J., Nataraj, S., & Schipper, T. C. (2018). Strict duality and overlapping productivity distributions between formal and informal firms. *Journal of Development Economics*, 135, 534–554.
3. Amaral, P. S., & Quintin, E. (2006). A competitive model of the informal sector. *Journal of Monetary Economics*, 53(7), 1541–1553.
4. Charmes, J. (2016). The informal economy: What is it? Where does it come from? How big is it? Why is it growing? How to tackle it? Research, network and support facility, volume 2 –definition of the informal economy. ARS Progetti.
5. Chen M. & Carré F. (Eds.). (2020). the informal economy revisited. Routledge.
6. Dell'Anno, R. (2021). Theoretical approaches to the phenomenon of informality. In S. M. Ruesga, J. Baquero, & J. L. Delgado (Eds.), *Dialogues on Socioeconomy: Informality in Latin America* (chapter 3) (pp. 117–134). Tirant lo Blanc.
7. ESA (2010). European system of national and regional accounts 2010. Publications Office of the European Union. 2013.
8. Feige, E. L. (2016). Reflections on the meaning and measurement of unobserved economies: What do we really know about the "Shadow Economy"? *Journal of Tax Administration*, 2(1), 5–41.
9. Goel, R. K., & Nelson, M. A. (2016). Shining a light on the shadows: Identifying robust determinants of the shadow economy. *Economic Modelling*, 58(C), 351–364.
10. Soliq qo'mitasi ma'lumotlari. www.soliq.uz.

20 Ministry of Manpower (MOM) and Inland Revenue Authority of Singapore (IRAS). (2020). Singapore's Approach to Tackling Undeclared Work: A Study on the Drivers, Characteristics, and Policy Responses. Retrieved from <https://www.mom.gov.sg/documents-and-publications/singapores-approach-to-tackling-undeclared-work-a-study-on-the-drivers-characteristics-and-policy-responses>

muhandislik **& iqtisodiyot**

ijtimoiy-iqtisodiy, innovatsion texnik,
fan va ta'limga oid ilmiy-amaliy jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov

Musahhih: Zokir Alibekov

Sahifalovchi va dizayner: Abdurahmon Qurbonov

2026. № 2

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Muhandislik va iqtisodiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

"Muhandislik va iqtisodiyot" jurnali 26.06.2023-yildan
O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi
Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan
№S-5669245 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.
Litsenziya raqami: №095310.

**Manzilimiz: Toshkent shahri Yunusobod
tumani 15-mavze 19-uy**

+998 93 718 40 07

<https://muhandislik-iqtisodiyot.uz/index.php/journal>

t.me/yait_2100